

Lezing ´Armenzorg vroeger en nu´

*Door mw. dr. Llewellyn Bogaers, directeur van Levend Verleden Utrecht
15 april 2015*

Mevrouw Bogaers begint haar inleiding met haar waardering voor het werk van Omduw. Het feit dat Omduw bestaat, ziet zij als een teken van hoop. Omduw betekent hier recht duwen, overeind helpen. Het is laagdrempelige hulp aan daklozen, en daar gelooft zij erg in.

"De kans dat Omduw op korte termijn opgeheven wordt, is klein. Daarvoor zijn er teveel structurele oorzaken die mensen tot armoede en dakloosheid brengen. Die structurele oorzaken worden in deze lezing in historisch perspectief geplaatst. In de hoop dat inzicht in de patronen u niet alleen een gevoel van herkenning zal geven, maar ook meer zelfvertrouwen. Uw inlevingsvermogen krijgt meer diepte door inzicht in de problematiek."

Bogaers' onderzoek naar de sociale en religieuze verhoudingen in laatmiddeleeuws Utrecht ligt aan de basis van de presentatie.

Middeleeuwse participatiesamenleving

Het middeleeuwse Utrecht was in feite een participatiesamenleving. Arm en rijk woonden in elkaars nabijheid en hadden deel aan elkaars leven. Op de percelen waar rijke mensen hun stadskastelen en koopmanshuizen hadden, stonden kleine huisjes voor arme mensen. De bewoners deelden de leefomgeving. Hun organisatievorm was de buurt met wel omschreven taken, plichten en rechten. Het onderhoud van de openbare ruimte en de onderlinge zorg rond geboorte en dood, en de jaarlijks terugkerende buurtfeesten maakten hier deel van uit.

Vergelijking met de huidige situatie

Waar zoveel gedeeld wordt, ontstaat betrokkenheid. Mensen konden zich niet aan het buurtleven onttrekken, zij kenden elkaars lief en leed. En deden er toe. Anonimiteit was uitgesloten. De samenleving was gericht op verzoening. De middeleeuwse participatiesamenleving was van onderop organisch gegroeid en stoelde op eeuwenoude, beproefde tradities, heel anders dus dan 'onze' participatiesamenleving die van bovenaf opgelegd is, zonder dat er voldoende rekening gehouden is met dat deel van de participatiesamenleving dat altijd intact gebleven is: denk aan de vele vrijwilligers in het verenigingsleven en de onderlinge zorg in eigen kring. Het buurtleven is in de meeste plaatsen niet meer zo sterk als vroeger, maar veel mensen zorgen nog steeds voor hun naasten. Zorg is echter niet vanzelfsprekend voor mensen buiten het eigen netwerk. Mensen zonder netwerk of financiële reserves dreigen buiten de boot vallen. Het is de vraag of dit met de Wet op de Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo) gaat veranderen: van mensen wordt immers nog meer zorg in eigen kring verwacht. Blijven er nog genoeg vrijwilligers over om mensen buiten het eigen netwerk op te vangen?

De clientèle van Omduw

Onder de mensen die bij Omduw aankloppen zijn mensen met schulden, psychische problematiek, alcohol- en drugsverslaving, een criminele geschiedenis of illegaliteit. Met de bezuinigingen op de geestelijke volksgezondheid zal hun aantal niet afnemen.

Vraagstelling

In het voorbereidingsgesprek kwamen de volgende vragen aan de orde: hoe was het in de Middeleeuwen gesteld met de zorg voor mensen die arm of 'anders' waren? En hoe is dat nu? Wat zijn de gevolgen van de Wmo voor kansarmen? Wat kunnen wij doen? Hoe kunnen wij als hulpverlener omgaan met sociale verschillen? Deze vragen komen in de lezing aan bod.

De sociale en religieuze context van armenzorg

Het besef van gemeenschap was diep ingebed in oude sociale tradities. Tradities die ouder waren dan de kerk. De evangelische opvattingen over de werken van barmhartigheid (Matth. 25) gingen een naadloze verbinding met deze traditie aan.

Dakloosheid in de Middeleeuwen

Rond 1580 waren er in Utrecht 250 geregistreerde 'kamers' die onderdak boden aan 500 mensen. Kamers zijn kleine vrijwoningen voor mensen die zelf niet meer in staat waren de kost te verdienen. Het werkelijke aantal kamers is veel hoger geweest, omdat de meeste grote huizen op hun erf of aan hun buitenmuren kamers hadden staan, die ook wel verhuurd werden. Vermoedelijk vonden op deze manier nog eens 500 mensen goedkoop onderdak. De fondsen gaven minstens 2500 mensen per jaar een vorm van ondersteuning, in de gasthuizen ontvingen minstens 500 mensen onderdak en verzorging. Op een bevolking van 25.000 ontvingen zo'n 4000 mensen (16 procent) enige tot veel zorg: 1 op 6, een fors aantal.

Oorzaken van armoede

Statistieken geven aan dat armoede en economische cycli ook in de Middeleeuwen nauw met elkaar verweven waren. Tijden van crisis vertalen zich onmiddellijk in een toename van de armoede, ook onder de kleine burgerij, die in tijden van voorspoed het hoofd (goed) boven water kon houden, maar in tijden van crises de gevolgen daarvan direct aan den lijve ondervond. Dat is geen kwestie van onwil of luiheid: overvloed creëert werkgelegenheid, krimp produceert krimp. In goede tijden had zo'n 10 procent van de bevolking steun nodig. Dit percentage liep op tot 50 procent tijdens crises.

Een stad als Utrecht kende twee soorten armen: mensen die door hun fysieke gesteldheid niet meer konden werken. Zij werden veelal de 'stille, thuiszittende armen' genoemd en konden in de regel rekenen op een vorm van bedeling. En er waren mensen die gezond van lijf en leden waren, maar voor wie er – zeker in crisisjaren – geen werk was. Een rijke stad als Utrecht trok dan horden bedelaars aan. Bij een grote instroom ging het stadsbestuur de bedelarij reguleren: plaatselijke bedelaars kregen een teken, een soort insigne: zij mochten hier bedelen. Wie van buiten kwam, moest de stad verlaten. Een vorm van regiobinding. Plakkaten met deze strekking werden vaak uitgevaardigd, een teken dat naleving niet vanzelfsprekend was. Zowel bedelaars als schenkers vonden bedelarij vanzelfsprekend.

Fondsen

Utrecht telde in 1570 35 fondsen. Zij hadden samen even veel inkomsten (uit renten!) als de totale inkomsten van het stadsbestuur. Allemaal het resultaat van particuliere schenkingen en particulier initiatief. De kerk, de gilden en het stadsbestuur deden nauwelijks aan armenzorg. In de voorsteden en de stad zelf gasthuizen voor zwervers/passanten. Vaak met een beperking voor het aantal nachten dat zij hier mochten doorbrengen. Maar in ieder geval: bed, bad en brood en een vuur om zich bij te warmen.

Burgers en geestelijken reageerden op actuele noden en stichtten fondsen die deze nood moesten lenigen. Zo stichtte Evert Zoudenbalch een weeshuis na de bloedige burgeroorlog van 1481 waarin honderden burgers het leven lieten. En richtten

de omwonenden van de Catharijnepoort in 1506 het St. Jobsgasthuis op voor syfilislijders, een ziekte die hier zijn intrede had gedaan nadat er – door het huwelijk van hertog Philips de Schone met Johanna van Castilië in 1496 – intensieve contacten met Spanje waren ontstaan.

Het beheer van fondsen

Het beheer van een gasthuis vertrouwden de initiatiefnemers ofwel toe aan mensen uit eigen kring, zij stichtten dan een broederschap, ofwel aan hoogwaardigheidsbekleders. Bijna altijd vervulden de toezichhouders hun functie onbezoldigd. Hooguit was er een maaltijd bij de wisseling van de wacht. De broederschap van een gasthuis verzorgde bij toerbeurt de belangrijke uitvoerende taken.

We zien onveranderlijk dat fondsen het best beheerd worden, als het beheer dicht bij huis is: mensen die doordrongen zijn van de plaatselijke noden en de valkuilen kennen. Met andere woorden: zij leggen elk jaar rekening en verantwoording af. Beheer in handen van hoogwaardigheidsbekleders is bijna synoniem aan verspilling, zelfverrijking en verwaarlozing. Dit gold al in de middeleeuwen, maar vanaf de Opstand (1572) is dit het lot van menig middeleeuws fonds. In 1817 worden de eens rijke middeleeuwse fondsen samengevoegd tot een fonds: de Verenigde Gods- en Gasthuizen en de middelen zijn dan nog alleen maar toereikend om één gasthuis in stand te houden: het Bartholomeusgasthuis.

Scharrelruimte

Arme mensen hadden scharrelruimte. In de middeleeuwen kon je met wat steun van fondsen, familie, buurtgenoten overleven. Arme mensen hielden kippen, konijnen en een varken. In de middeleeuwen mochten die varkens vrij door de stad lopen, al vond de elite dat niet fijn. Talloos zijn de verordeningen die dit verbieden. En dan zien we dat mensen varkens in hun kamer of kelderwoning gaan houden ... Jongens haalden fruit uit boomgaarden en schoten op duiven. Ook dat wordt geregeld verboden, maar stropen en verzamelen waren natuurlijke voedselbronnen. Van sterfte door armoede horen we niet. Wel maakten de pest en andere besmettelijke ziekten in tijden van hongersnood juist onder de armen veel slachtoffers.

In middeleeuws Utrecht heeft zich maar één hongeroproer voorgedaan, geleid door de mensen uit de middenstand die verarmd waren. Dit is een patroon uit de geschiedenis: niet de arme mensen komen in opstand, maar de middenstand die uit haar klasse valt.

In de Republiek (1581-1795) deed zich al snel een oproer voor: in 1598 luidde de klacht dat de goederen die vroeger door aanzienlijke vromen zijn nagelaten voor de verlichting van armoede, zo schandelijk misbruikt worden door de nieuwe machthebbers, dat zij de inwoners nauwelijks ten goede komen. Hoe kon dit gebeuren?

De teloorgang van het zielsbegrip doet afbreuk aan het gemeenschapsbesef

In de Late Middeleeuwen kwam het begrip 'ziel' onder spanning te staan. Oorspronkelijk verwees het naar de goddelijke, onsterfelijke kern in ieder mens, naar dat wat ieder mens betekenis en straling geeft. Het was een spiritueel begrip dat door de biecht- en aflaatpraktijk echter materiële lading kreeg: onder verwijzing naar hun zieleheil deden vooraanstaande burgers en edellieden grote schenkingen aan de kerk. Met hun privé-kapellen, altaren en grafkelders werd de kerk steeds meer het schouwtoneel van de elite. Dit deed afbreuk aan het collectieve karakter van de kerk. De weldoeners gebruikten hun zieleheil als doorslaggevend argument. Hierdoor werd het begrip van de ziel van een krachtige en levensinspirerend principe tot een koopmansbegrip met juridische lading. Dit leidde tot afkeer. In de visie van Luther en Calvijn redde alleen het geloof, niet de werken van barmhartigheid. En daarom werd hier minder in geïnvesteerd. Anders dan voor de piëtisten was armenzorg voor de gestaalde Calvinistische kaders geen issue: arme mensen werden verantwoorde-

lijk gesteld voor hun eigen lot. In Utrecht leidde deze mentaliteitsomslag tot de afbraak van armenzorg. Het concept van de zorgzame samenleving verdwijnt uit het zicht. Een proces van segregatie komt op gang. Gezindten werden verantwoordelijk gesteld voor de eigen armen, het stadsbestuur bekommerde zich alleen om die armen die niet door een kerk bedeed werden. Die segregatie werd niet alleen zichtbaar in de armenzorg, maar ook in de plaats die de kerken van de verschillende geloofsrichtingen in de samenleving innamen en in de verhouding arm-rijk. Zo werden arme buurtbewoners in 1656 uitgesloten van buurschap en werden vóór 1700 de houten huizen op de werven afgebroken. De armen verdwenen uit het zicht. Mensen van verschillende rang en stand deelden na 1580 steeds minder sociaal-culturele activiteiten.

In de negentiende eeuw komt de segregatie in woonwijken – aparte woonwijken voor de elite, ambtenaren, fabrieksarbeiders, middenstand – op gang. Dit leidde tot nog meer sociale afstand. Hoe anders dan in de middeleeuwen ...

De criminalisering van de arme

In de Republiek verandert de kijk op armoede ingrijpend. Was de arme mens in de middeleeuwen nog 'een mens', in de Republiek worden zij gecriminaliseerd: het boek *Boeventucht* van Coornhert is aanleiding om tucht- en werkhuizen op te richten. Zij functioneren in de praktijk als gevangenen. De arme moet geresocialiseerd worden door onderbetaalde, zware arbeid in erbarmelijke omstandigheden. Deze attitude is nog krachtig in de 19de en 20ste eeuw: denk aan de koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid, met Veenhuizen als het algemeen bekende voorbeeld, maar ook de aparte wijken voor asociale gezinnen in grote steden. In Utrecht onder meer het Houtplein en de Loevenhoutse Dijk. Pas met de invoering van de Algemene Bijstandswet in 1965 verdwijnt deze benadering.

Centralisatie of decentralisatie?

In de middeleeuwen kende men al het debat over versplintering van armenzorg en centralisatie. De humanisten Vives en Erasmus waren van mening dat een centrale pot tot een rationelere en rechtvaardiger verdeling van gelden en goederen zou leiden. In de Republiek en in het Koninkrijk (vanaf 1815) tot 1965 zijn de gezindten verantwoordelijk voor de eigen armen. De gemeentelijke overheid ondersteunt alleen die armen die niet tot een kerkgenootschap behoren. Door sociale wetgeving begint dit patroon na 1945 te verschuiven.

In de jaren vijftig haalt het rijk de zorg bij de gemeente weg omdat de gemeenten de richtlijnen heel verschillend interpreteerden en omdat de zorgplicht voor ouders grote consequenties had voor hun kinderen die hun huwelijk uitstelden om voor hun ouders te zorgen. Dat vond men toen geen goede zaak: iedereen moest vooruit kunnen. In 2015 is deze ontwikkeling teruggedraaid: nu is de gemeente, samen met de zorgverzekeraars, de spil in het zorgweb. Hoe zal dit uitpakken voor de zorg? In de wetgeving is alles mooi verwoord, maar de realiteit van gemeenten wordt bepaald door politieke verhoudingen en economische en sociale argumenten.

Het rijk subsidieert een groot deel van de uitgaven aan zorg en sociale zekerheid. Dit geld is niet geoormerkt. Dat wil zeggen: gemeenten kunnen – bij zuinig beleid – vrijelijk beschikken over de overschotten. Als een beloning voor hun stimulerend beleid om mensen zelfredzaam te maken. Maar nu al is duidelijk dat gemeenten bekibbelen op de toeslagen voor mensen die langdurig in de bijstand zitten. Uit de geschiedenis van de armenfondsen valt de les te trekken dat niet-geoormerkt geld geregeld voor andere doeleinden gebruikt wordt, als het al niet verloren gaat.

Structurele oorzaken voor de schuldenproblematiek

In Nederland leeft 10,3% van de huishoudens onder de armoedegrens van 1010 euro per maand. De helft hiervan leeft van 960 euro per maand of minder. Eén op de

zes huishoudens heeft problematische schulden. 27.000 mensen zijn dakloos, een stijging van 10% ten opzichte van 2013. Dat is niet alleen een kwestie van 'eigen schuld, dikke bult'. Er zijn zowel structurele als persoonlijke oorzaken, en vaak zijn zij verward:

- **Werkloosheid, scheiding, verslaving.**
- **Niet iedereen is zelfredzaam:** door een lichamelijke, verstandelijke, psychische of sociale handicap.
- De **verleiding** alom: de mogelijkheid om op krediet of afbetaling te kopen.
- De **hoge vaste lasten**: huurmaximalisatie; de ziekenkosten met het hoge eigen risico en de kosten van de aanvullende verzekering die bijna een plicht is, plus alle kosten die niet vergoed worden. En de hoge kosten voor elektriciteit en communicatie. NB: De overheid gaat er bijna van uit dat iedereen een smartphone heeft, of op zijn minst over internet beschikt. Het is nog niet zo lang geleden dat de vaste lasten voor de minima max. 50% van het inkomen bedroegen. Nu zijn de vaste lasten vaak hoger. Wat betekent dat minima aanhoudend onder grote druk staan en niet genoeg inkomen hebben om voedsel en kleding te kopen, laat staan iets extra's. Als het systeem mensen permanent onder druk houdt, dan houdt dit in dat zij mensen onder water brengt. Dat kan de bedoeling niet zijn.
- De **strengere wetgeving**. De Fraudewet bestraft foutieve opgaven hardhandig. De ombudsman heeft de noodklok geluid over de rigiditeit waarmee deze wet wordt toegepast. Hij vond dat de overheid met de fraudewet in de hand goedwillende burgers aanpakt als criminelen. Door zijn uitspraken en door gerechtelijke vonnissen worden deze regels nu bijgesteld.
- **Geen scharrelruimte**. Vroeger, nog niet zo heel lang geleden, was dat anders. Een zwart klusje, een eigen landje, wat konijnen en kippen. Nu is er vooral controle, zeker van mensen die een bijstandsuitkering hebben.
- De **automatisering** draagt bij aan de ondoordringbaarheid van het systeem. Regelmatig is er een storing. Toch erkent het systeem niet gauw een fout. De last om een fout ongedaan te maken ligt bij de vermeende crediteur. Dat geldt niet alleen in de communicatie met bedrijven, ook met de overheid. Juist voor kwetsbare mensen is persoonlijke communicatie van mens tot mens belangrijk.

Uit het overzicht wordt overduidelijk dat de onderste tien, misschien wel twintig procent weer in de gevarenzone zit. Daar kunnen we de schouders over ophalen als zijnde een bekend verhaal. Toch zijn er goede redenen om dat niet te doen. Het gaat om mensen. Dat op de eerste plaats. Deze groep heeft een kleurtje, alle tinten tussen wit en zwart. Om tal van redenen, variërend van medemenselijkheid tot eigenbelang, kunnen we het ons niet veroorloven om deze mensen te laten vallen.

Deze lezing is een pleidooi voor:

- erkenning van de **politieke dimensie van de huidige armoedeproblematiek**. De al te strenge wetgeving is een keuze. De al te strenge uitvoering van de wet is ook een keuze. U kunt uw invloed aanwenden om de politiek hierop te attenderen. Dat mensen uit de boot vallen heeft vaak een persoonlijke dimensie, maar er zijn structurele, systemische redenen die het mensen zo moeilijk maken om de weg terug te vinden.
- **erkenning van de menselijke maat**, iedereen heeft daar belang bij. Stigmatisering lost niets op.
- **het oormerken van gelden voor de sociale zekerheid en zorg**. Alleen op deze manier is te garanderen dat de gereserveerde gelden ook werkelijk wor-

den besteed aan het doel waarvoor zij gereserveerd zijn. Een potje met het oog op de toekomst is verstandig.

- **scharrelruimte voor uitkeringsgerechtigden en minima:** een mens kan niet zonder uitzicht jarenlang elk dubbeltje moeten omdraaien. Dat is loodzwaar. Scharrelruimte opent de weg naar zelfredzaamheid.
- een einde aan een cultuur die op wantrouwen gericht is. **Vertrouwen in burgers** luidde de titel van een WRR-rapport. Overheidsinstellingen moeten initiatieven van onderop en kritische geluiden leren verwelkomen. Dit laatste heet tegenwoordig 'tegenbinding'. De WRR beschouwt het als een vorm van participatie.
- een **onafhankelijke ombudsman voor elke grote gemeente of een cluster kleinere gemeenten** die de uitvoering van de sociale wetgeving toetst op correctheid.

Is de zorg bij de gemeente in goede handen?

De gemeente Utrecht voert een lik-op-stukbeleid jegens uitkeringsgerechtigden. Het maakt meer kapot dan ons lief hoort te zijn. In de Utrechtse achterstandswijken ging nog maar een derde van de kiesgerechtigden stemmen. Hun stemgedrag laat zien dat zij alle vertrouwen in de politiek verloren hebben. Zij hebben al zoveel golven van welzijnsvernieuwing over zich uit gerold gekregen.

Centralisatie van sociale zorg – ook al noemen we het 'decentralisatie' nu de zorg aan de gemeente is toevertrouwd – is in deze tijd van marktwerking een risicovol avontuur. Is de gemeente berekend op haar taak? Kan de gemeenteraad – bij al haar taken – ook deze controlerende functie aan? Is er voldoende deskundige controle van buitenaf? De gemeenteraad die in 2014 aantrad heeft de subsidies op controlerende instanties als de Cliëntenbond flink teruggeschroefd. De Bond is inmiddels ter ziele. En is een onafhankelijk deskundig platform als het Wmo-platform Utrecht nog wel actief? Op de website van de gemeente Utrecht is hierover niets te lezen. De gemeente werkt nu met inspraakronden om het armoedebeleid vorm te geven. Ook de plaatselijke media volgen de implementatie van de Wmo naar mijn smaak niet systematisch en niet kritisch genoeg. Het is te hopen dat de Utrechtse Rekenkamer ook inzake de zorgfinanciering de vinger aan de pols houdt. En dat hier een onafhankelijke ombudsman komt, die uitzoekt of de klachten van burgers over de uitvoering van de sociale wetgeving gegrond zijn.

Saamhorigheid

Het zal nog heel wat voeten in de aarde hebben voordat er van onderop een participatiesamenleving ontstaat die draagkracht heeft. De vrees is gerechtvaardigd dat de ondoordachte manier waarop de participatiesamenleving geïntroduceerd is dezelfde ontwrichtende werking zal hebben als de ondoordachte manier waarop de katholieke kerk destijds het zieleheilsbegrip economische en juridische lading gaf. Alle inzet van vrijwilligers en mantelzorgers ten spijt. Handel in waarden creëert per definitie een hellend vlak. Het is een vorm van manipulatie en daar zijn mensen allergisch voor, zeker als die hun privédomein te zeer binnendringt.

Nu loopt het begrip 'sociale cohesie' het risico van devaluatie. De systeemwereld grijpt diep in de leefwereld in: juist van de minima die toch al zoveel zorgen en problemen hebben, wordt meer zelfredzaamheid en burenondersteuning gevraagd. En juist zij hebben het sociale kapitaal niet in handen dat een dergelijke attitude veronderstelt. De kans is groot dat de zorgtaak ook voor het middensegment een te grote belasting gaat vormen, vooral voor vrouwen: zij doen het leeuwendeel. De gevraagde draagkracht moet te doen zijn. Bij sociale overbelasting en financiële overvraging vaart niemand wel. Dit trekt een wissel op de sociale cohesie.

Er is een reële kans dat het systeem implodeert. Want wat gebeurt er, als de participatiesamenleving niet de gewenste invulling krijgt en steeds meer huishou-

dens geen huur of zorgkosten kunnen betalen? Dat meer mensen uit de boot gaan vallen en dakloos worden, ligt in de lijn der verwachting.

Noblesse oblige

Een bijstelling van het beleid zit er op korte termijn niet in, daarvoor is het neoliberale denken te hecht verankerd. Uiteindelijk zal de wal het schip keren. In het proces daar naar toe zullen steeds meer mensen de ogen en harten opengaan. Er komt een hernieuwd besef van noblesse oblige. Mensen die in overvloed leven gaan zien dat 'genoeg voldoende is' en dat zij met minder toekunnen. Als dit een gemeenschappelijk proces wordt, zal er veel negatieve druk wegvallen. Dan gaat het minder om hebben en meer om zijn. Dit schept ruimte voor oprechte communicatie. En dat brengt mij bij het beginpunt: de relatie tussen hulpverlener en cliënt. Als we het menselijk tekort in ieder van ons kunnen zien, ook in onszelf, ontstaat er ruimte voor contact van mens tot mens.

Van mens tot mens

De geschiedenis geeft mooie voorbeelden hoe het sociale contact tussen hulpvrager en hulpverlener tot stand kan komen. Schuldgevoel over de sociale ongelijkheid dreef Marie Muller-Lulofs (1854- 1954) tot nader onderzoek: haar hele leven is zij niet vergeten hoe een meisje door de spijlen van het tuinhek verlangend keek naar de rijkgedekte tafel in de zonovergoten tuin waar Marie als tienjarige aan zat. Zij voelde zich in het krijt staan bij – zoals zij dat zelf noemt - de 'onterfden'.

Door haar huwelijk met de Utrechtse archivaris Samuel Muller kwam Marie in Utrecht te wonen. Daar kreeg zij bedelaars aan de deur die haar hun wel en wee uit de doeken deden. In haar argeloosheid gaf zij met gulle hand. Toch bleek niet elk verhaal waar. Het bijzondere was dat zij de handdoek niet in de ring gooide, maar elk verhaal ging natrekken. Als het waar bleek, stelde zij alles in het werk om samen met de hulpvrager een plan te ontwikkelen hoe hij/zij uit de armoede kon komen, een plan dat bij hun mogelijkheden, talenten en draagkracht aansloot. Soms laste zij zelfs een betaalde rustperiode in, als mensen te uitgeput waren om een nieuwe start te maken.

Gaandeweg ontdekte Marie Muller dat veel mensen murw waren geworden, niet alleen door tegenslag, maar ook door de voorwaardelijke hulpverlening. Marie Muller ging uit van de mens tegenover haar. Hierin aangemoedigd door een vrouw die moedeloos was geworden omdat zij zich door hulpverleners als een machine behandeld voelde. Respect was voor Marie Muller het sleutelwoord. Haar boek heet treffend *Van mensch tot mensch*. Als zij maar een vonkje geestkracht zag, wist zij dat er met deze mens een weg te gaan was. Eenmaal overtuigd liet zij niet meer los en wist zij samen met de mensen stappen uit de armoede te ontwikkelen. Haar methodiek van werken is in vergetelheid geraakt, maar vertoont grote overeenkomst met de uitreikende hulpverlening, zeker als die langdurig van aard is, en met de Presentie-methode. Altijd weer was zij op gefocust op het heilige, het unieke in de ander. Betrouwbare aanwezigheid was ook voor haar de essentie.

Samen met een groep geestverwanten heeft Marie Muller zich ingezet voor sociaal bewustzijn, voor sociale wetgeving en sociale projecten en voor het moderne maatschappelijk werk: in 1899 is in Amsterdam de eerste School voor Maatschappelijk Werk opgericht. Deze pioniers van de moderne armenzorg waren zich sterk bewust dat de onderklasse niet deelt in de welvaart, sterker nog: zij zien dat de welvaart ten koste van hen is gegaan en zij schamen zich over dit verraad.

Omduw

Het aangaan van de dialoog en het vertrouwen dat daaruit ontstaat, is een belangrijke invalshoek voor het vrijwilligerswerk dat de medewerkers van Omduw verrichten: het verhaal en de ervaring van de ander als leidraad voor het samen vinden van een

uitweg uit de problematiek. De tijd nemen om de passende menselijke maat te vinden, in de wetenschap dat er geen snelle oplossing is. Het zich gezien voelen is voor veel mensen in nood al een bemoediging. Als mensen zich rustig en constructief benaderd weten, is er zoveel meer mogelijk.

Tot slot

“Ik ben ervan overtuigd dat er steeds meer kleinschalige initiatieven als Omduw zullen ontstaan, gewoon omdat mensen het niet kunnen aanzien dat mensen om de verkeerde redenen uit de boot vallen. Zij steken graag hun hand uit om mensen een steuntje in de rug te geven, zodat zij weer rechtop door het leven kunnen gaan. Vanuit een gevoel van eigenwaarde. En dat is precies wat Omduw doet.”